

HOMOSEKSUAALSUS PIIBLIS

Jaan Lahe, Urmas Nõmmik

SISSEJUHATUS

Samasooliste seksuaalsuhted on teema, mis on kiriku ajaloos mõnikord mänginud suurt rolli ja tundub, et mängib ka praegu – diskuteeritakse paljudes maailma kirikutes ja võetakse vastu deklaratsioone. 2008. a võtis Eesti Kirikute Nõukogugi vastu tauniva seisukoha homoseksuaalsuse küsimuses.¹ Kui selles esmalt viidatakse Piibli autoriteedile üldsõnaliselt, täpsustamata, kuidas deklaratsiooni koostajad seda mõistavad, tuuakse seejärel ära ka mitu konkreetset kirjakohta, mida on traditsiooniliselt kasutatud vastavates diskussioonides, nt Gn 19; Lv 18:22, 30; Rm 1:26–27 ja 1Kr 6:9–10. Kuigi seisukohavõtt puudutab piiblitekste, ei ole Eestis käsitletud homoseksuaalsuse teemat eksegeetiliselt.² Käesolev artikkel on katse alustada tõsisemat eksegeetilist ja hermeneutilist diskussiooni.

Rääkida homoseksuaalsusest Piiblis³ on esmapilgul sama anakronistlik kui rääkida nt multikultuursusest Piiblis. „Homoseksuaalsus“ kui üldmõiste samale soole suunatud seksuaalsuse kohta, mis hõlmab nii seksuaalkäitumist, vastavaid soove ja ihasid kui ka inimese seksuaalset sättumust ja identiteeti, on uusaegne termin, millele ei leia lähedasigi vasteid üheski Piibli algkeeles. Peale selle erinevad piibliaegsed arusaamad inimese seksuaalsusest oluliselt tänapäevastest ning ka tollased teadmised

¹ *Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses*. <http://www.ekn.ee/index.php?lk=lakitused&AD=2008> (külastatud 17.08.2011).

² Ilmselt on ainsana teoloogilises teadusartiklis teemat (mitte küll eksegeetiliselt) puudutanud Anne **Kull**, „Soolisest võrdõiguslikkusest ja pühakirja tõlgendamisest kaasajal“ – *Ariadne Lõng*, 1–2 (2007), 100–104. Publistsitikat on paari viimase aasta jooksul ilmunud ajalehes *Eesti Kirik* ja erinevates päevalehtedes, vt eriti Vallo **Ehasalu**, „Piibli sõna homoseksuaalsuse kohta“ – *Eesti Kirik*, 51, 13. detsember 2006.

³ Vastava kirjanduse hulk on viimastel aastakümnetel kasvanud mõõtmatult. Soovitada võib sissejuhatuseks: Martti **Nissinen**, *Homoeotism in the Biblical World. A Historical Perspective* (Minneapolis: Fortress, 1998), ja Thomas **Römer**, Loyse **Bonjour**, *L'homosexualité dans le Proche-Orient ancien et la Bible*. Essais bibliques, 37 (Genève: Labor et Fides, 2005).

ei vasta meie omadele. Nii oli nt antiikkultuurile võõras arusaam, et inimese seksuaalsus on suunatud vaid ühele kindlale soole.⁴ Seksuaalsuse liigitamine homo- ja heteroseksuaalsuseks oli võõras. Sõltuvalt olukor-
 rast võis Vanas-Kreekas üks ja sama mees käia abikaasana seksuaalselt läbi oma naisega, olla prostituudi tarbija, teise mehe armastaja või lävida seksuaalselt noorukiga.⁵ Naiste seksuaalsuse kohta on aga antiikajast üldse andmeid vähem, mida saab seletada antiikkultuuri enamasti patriarhaalse loomusega, aga ka sellega, et seksuaalsust seostati mehe ja eostamisakti või -võimekusega.⁶ Aga lisaks tuleb teada, et kuigi nii Muistse Lähis-Ida tekstid ja Vana Testament (VT) kui ka kreeka-rooma tekstid ja Uus Testament (UT) ning selle kaasaegne juudi kirjandus tunnevad seksuaalseid ihasid ja kirgi, käsitlevad vana-aja kirjanduslikud, epigraafilised ja visuaalsed allikad peamiselt *seksuaalkäitumist*, keskendudes selles omakorda *seksuaalvahekorrale*. Piibel ei erine nendes punktides oma ümbruskonnast kuigi palju, seega kajastavad ka piiblitekstid vaid mõningaid tänapäeval homoseksuaalsuseks nimetatava nähtuse aspekte. Ka siin on keskmes (ainult meestevaheline) seksuaalvahekord, samuti ei ole Piiblis juttu kahe mehe püsivast seksuaalsest kooselust, rääkimata siis samasooliste abielust. Kuigi antiikkultuur tunneb samasooliste seksuaalsuse ja armastuse seost, ei kajastu ka see kusagil Piiblis.⁷

⁴ „Sexualität“ (E. Hartmann) – DNP, 11, 495; „Homosexualität“ (E. Hartmann) – DNP, 5, 703; „Homosexualität“ (K. Hoheisel) – *Realexikon für Antike und Christentum*, Bd. 16 (Stuttgart: Hiersemann, 1994), 290; Kenneth J. **Dover**, *Homosexualität in der griechischen Antike* (München: Beck, 1983), 11; Martti **Nissinen**, „Die Liebe von David und Jonatan als Frage der modernen Exegese“ – *Biblica*, 80 (1999), 250–263, 251; Harald **Patzer**, *Die Griechische Knabenliebe* (Wiesbaden: Franz Steiner, 1982), 125.

⁵ William L. **Petersen**, „Can arsenokoitai Be Translated by „Homosexuals“? (1 Cor. 6:9; 1 Tm. 1:10)“ – *VigChr* 40 (1986), 188.

⁶ Eckart **Otto**, „Homosexualität im Alten Orient und im Alten Testament“ – *Kontinuum und Proprium. Studien zur Sozial- und Rechtsgeschichte des Alten Orients und des Alten Testaments*. Hg. E. Otto. *Orientalia Biblica et Christiana*, 8 (Wiesbaden: Harrassowitz, 1996), 322–330, 325 jj. Vrd Rainer **Stuhlmann**, „Jeder hat seine eigene Gabe von Gott – der eine so, der andere so“ (Paulus)“ – *Homosexuell. Das Buch für homosexuell Liebende, ihre Angehörige und ihre Gegner*. Hg. H. G. Wiedemann (Stuttgart: Kreuz, 1995), 108; „Mehed ei võta seda (st naistevahelist seksuaalsuhet – autorid) tõsiselt. Nende jaoks ei ole seksuaalsust ilma fallose ja spermata.“

⁷ Tänapäeval homoteoloogias esindatud spekulatsioonid Jeesuse ja tema õpilase Johannese erootilisest suhtest, mida kohtab esmakordselt juba XVI saj, on Jeesuse elu uurimise praeguse seisuga valguses sama alusetud ja ebaajaloolised nagu vanakiriklik pärimus Jeesuse tsölibaadist (vt aga *Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses*).

Ent üle kõige seisab tõik, et homoseksuaalsus on piibliteoloogia seisukohast marginaalne teema ning on allutatud hoopis tähtsamatele aspektidele. Kogu Piiblis on vaid seitse kirjakohta, mida põhiliselt seostatakse hinnangutega homoseksuaalsusele: Gn 19; Km 19; Lv 18:22; 20:13; Rm 1:26–27; 1Kr 6:9–10 ja 1Tm 1:8–10.⁸

VANA TESTAMENT

Gn 19 ja Km 19. Kahe ingl dramaatiliste tagajärgedega külaskäik Loti juurde Soodoma linna Gn 19 ning lugu gibealaste häbiteost Km 19 on omavahel traditsioonilooliselt ja vähemalt osaliselt kirjanduslikult seotud. Kui Gn 19 varajasim kirjanduslik kuju koos Gn 13 ja 18-ga kuulub vanimate proosatekstide hulka VT-s,⁹ siis Km 19 tekkelugu on keeruline, ent siinkirjutajate arvates siiski tervikuna noorem ja varasemast traditsioonist (Gn 19; 1Sm 11; 2Sm 13) sõltuv.¹⁰ Mõlema ptk tõlgendamine poleemilises vaimus homoseksuaalsuse vastu on traditsiooniliselt toetunud Gn 19:5-le ja Km 19:22-le. Nendes väga sarnase sõnastusega s-des nõuavad soodomlased ja gibealased võõrustajatelt külaliste väljatoomist, et teha nendega midagi, mida tähistakse verbiga יָדַע. See teadmist ja (ära) tundmist tähistav tegusõna võib teatud kontekstides viidata neutraalselt ka seksuaalaktile (nt Gn 4:1), ehkki siin s-des oleks saanud kasutada konkreetsemaid verbe nagu עָנָה II või עָלַל I (vt allpool). Vastavalt on neid kirjakohti ka tihti tõlgitud.¹¹ Ent verbi יָדַע mitmetähenduslikkuse tõttu on selliseks tõlgenduseks tarvis tuge mujalt. Gn 19 puhul on traditsiooniliselt abiks Gn 18:20, milles Jumal deklareerib Soodoma pattude

⁸ Ruumi kokkuhoiu pärast ei ole meie artiklis esitatud kirjakohtade tõlkeid; lugejal on nii või teisiti soovitatav arvestada tekstide laiema kontekstiga ning lugeda seda mitme ptk ulatuses.

⁹ Aabrahami-Loti jutustuse ja selle tekkeloo kohta vrd Erhard **Blum**, *Die Komposition der Vätergeschichte*. Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament, 57 (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1984), 273–301, ja Christoph **Levin**, *Der Jahwist*. Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments, 157 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993), 153–170.

¹⁰ Ehkki teadlaste analüüsid ei jõua alati sarnastele järeldustele, on sellist sõltuvust väitnud eriti Walter **Groß**, *Richter*. Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament (Freiburg et al.: Herder, 2009), 836 jj, 839, 846.

¹¹ Piibliselti viimases piiblivaljaandes muuseas tõlgitud erinevate sõnadega: Gn 19:5 „katsuda“ ja Km 19:22 „pruukida“; Uku Masingu redigeeritud Suures Piiblis mõlemad „ühte saama“.

raskust, ning 18:22b–33, milles Aabraham diskuteerib Jumalaga õigete arvu üle, mis päästaks linna jagu „jumalatu“d. Ka Gn 19:15 rõhutab linna „süüd“, ning kõige lähemal Soodoma „patu“ seksuaalsele tõlgendusele on 19:8, milles Lott pakub oma kahte neitsist tüdarta soodomlastele asenduseks. Km 19 (ja 20) on konkreetsem, siin kasutatakse juba sõnu רעע hifil (‘kurja tegema’) ja נבלה (‘rumalus’, eufemismina ‘raske patt’,¹² s 23–24), kõrvuti verbiga ענה II piel (‘alandama, vägistama’, s 24) või ירע koos verbiga עלל I hitpael (‘kuritarvitama’, s 25). Seega Km 19 eeldab gibealaste puhul soovi kuritarvitada meeskülast, mis lõppeb aga külalise liignaise¹³ vägistamisega, ning Gn 19 soodomlaste puhul saab eeldada sarnast – lihtsalt seal päästavad külalised Loti ja ta tütre.

Väär on mõista neid kirjakohti nii, et homoseksuaalne vägistamine on hullem kui heteroseksuaalne, et esimest tuleks iga hinnaga vältida, kas või oma tütre asenduseks andmisega. Gn 18–19 vanem tekstikihistus¹⁴ ning selle paralleelid annavad meile selgema pildi: külalislahkus oli Vanas Iisraelis ja Lähis-Idas väga oluline, veelgi olulisem oli aga külalislahkus jumalike külaliste vastu. Gn 18-s on Aabrahami külalisteks kolm jumalike joontega meest, kellest üks on teksti arengu käigus muutunud Jahveks ning kelle suhtes Aabraham näitab üles eeskujulikku alandlikku suhtumist. Gn 19-s soovib Lott samamoodi asjakohaselt võõrustada kahte inglit, ent võrdluseks sobivad ka traditsioonilooliselt lähedased Km 6:11–24 (Jahve ingel ja Gideon) ja 2Kn 4:8–16 (suunemlanna ja jumalamees Eliisa). Seega on soodomlaste patt esmalt eksimus võõrustamise ja teiseks jumalike külaliste võõrustamise vastu. Sama kehtib gibealaste puhul, eriti hilisemate täiendajate nägemuses, kes on tahtnud luua rohkem paralleele Gn 19-ga ning muutnud külalise leviidiks (s 1); viimane on aga ju preestrisoo ja templiteenistujate esindaja ehk püha sfääriga suhtlev isik.¹⁵

¹² Vt Ludwig **Koehler**, Walter **Baumgartner** et al., *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (Leiden et al.: E. J. Brill, 1995), 664. Tähelepanuväärne on, et siin välditakse tavaliselt (seksuaalse) häbiteo kohta נבלה, nagu Lv 18:17; 19:29; 20:14 jm. Alles Km 19 kommentaaris ja järelkajas Km 20:6 nimetatakse seda terminit, ent sealgi ei kinnita LXX seda sõna; vrd BHS.

¹³ Kuna Km 19:24 on ilmselt hiljem lisatud ja tahab sarnaselt Gn 19:8-ga lasta võõrustajal pakkuda ka oma neitsist tüdarta (kokku seega kaks naist), siis tuleks vanema kihistuse mõttes eeldada ainult liignaist, vrd Groß, *Richter*, 819–821, 825.

¹⁴ Vrd eriti Levin, *Der Jahwist*, 155 jj, 163–167.

¹⁵ Et „leviit“ on Km 19 algusesse hiljem lisatud, näitab Groß, *Richter*, 813.

Ent kõige rohkem seisneb patt (jumalike) külaliste *alandamises* vägistamise läbi. Vanas Lähis-Idas tunti homoseksuaalset akti meeste vahel laialdaselt, hinnangud sellele erinesid olenevalt kontekstist ning piirkonnast.¹⁶ Üks võimalus hinnangu andmiseks sõltus sotsiaalse soo (sugu ei mõistetud bioloogilisel pinnal), seega ka domineerimise küsimusest: mees oli aktiivne ja naine passiivne pool.¹⁷ Homoseksuaalne akt tähendas negatiivses plaanis kellegi alandamist, passiivseks ehk „naiselikuks“ pooleks tunnistamist.¹⁸ Seega vähemalt vaba mehe vägistamist peeti taunitavaks kõikjal.

Homoseksuaalse akti (rääkimata sättumuse või naistevahelise seksi) hukkamõist ei ole seega Gn 19 ja Km 19 keskmeks, selleks on külaliste alandamine, vägivaldne ksenofoobia,¹⁹ aga VT teoloogilises laiemas plaanis ka inimlik kõrkus jumaliku suhtes. Muidugi, hoopis tõsi on ka see, et alguses taheti ju lihtsalt rääkida lugu ühe legendaarse linna kadumisest²⁰ või põhjendada benjaminlaste (sh gibealaste) probleemi keerukat poliitilist lahendamist (vrd kogu tsükli Km 19–21).

Lv 18:22 ja 20:13. Lv 18 ja 20 on eelmistest palju kaalukamad tekstid, eeskätt muidugi judaismi jaoks, sest kuuluvad nad Toora ja täpsemalt Pühadusseaduse (Lv 17–26) koosseisu. Kaalukad on nad juba ainuüksi seetõttu, et keelatud seksuaalvahekordade nimekiri on väga üksikasjalik ning karistuseks nende eest on määratud surm (18:29; 20:10–14, 16–19, 27). Surm on määratud 18:22 (+ s 29) ning 20:13 kohaselt ka mehele, kes magab mehega²¹. Verb שָׁכַב ('magama') on täiesti neutraalne termin, ent

¹⁶ Otto, „Homosexualität im Alten Orient und im Alten Testament“, 325.

¹⁷ Vrd Römer / Bonjour, *L'homosexualité*, 111.

¹⁸ Vrd Dover, *Homosexualität*.

¹⁹ Seda tõlgendust nimetab Nissinen, „Die Liebe von David und Jonatan“, 257, lausa „pea-aegu *communis opinio*’ks“; vrd ka Groß, *Richter*, 836, 842.

²⁰ Vrd eriti Rudolf Kilian, *Die vorpriesterlichen Abrahamsüberlieferungen. Literarkritisch und traditions-geschichtlich untersucht*. Bonner Biblische Beiträge, 24 (Bonn: Peter Hanstein, 1966), 123–125 jm. Soodoma traditsiooni retseptisioon VT-s endas ei ole muuseas vähimalgi määral seotud homoseksuaalsuse aspektiga.

²¹ Õigupoolest on זָכַר 'meesisend', 'isane', ent sõna אִישׁ 'mees' on siin väliditud, sest see tähendab tihti ka 'igaüks' üldse isendi tähenduses. Seost Preestriiraamatu loomislooga ei saa siin väita, sest naise kohta pole kasutatud Gn 1:27 נָקְבָה 'naisisend', 'emane', vaid tavasõna אִשָּׁה. Nissineni, „Die Liebe von David und Jonatan“, 257 jj, kohaselt lõpetab naisega magamine neitsiks olemise ja seetõttu on siin אִשָּׁה.

täiend „nagu magamine naisega“ ei luba kaksiti mõistmist. Lisaks on tähelepanuväärne, et midagi ei öelda naistevahelise seksuaalakti kohta. Seletatav on see nii vastava nähtuse vähese tuntusega vanas Lähis-Idas kui ka patriarhaalse ühiskonnakorraga, mistõttu on ju mh Tooragi käsud-keelud suunatud põhiliselt mehele. Lisaks aga on tsiteeritud täiendil veel kõrvalmaitse, mida on mainitud juba seoses Gn 19 ja Km 19-ga: vastase alandamine seisneb tema kui mehe surumises naise positsiooni.²²

Ent mehe magatamise kõrval on nendes ptk-des juttu muustki. Palju keelatud seksuaalvahekordade loetelust on täiesti mõistetav, kui tahta vältida verepilastuse võimalikke negatiivseid tagajärgi, palju aga tekitab küsimusi: mil kombel seostuvad eelnevatega vahekorrakeeld sugulaste sugulastega (nt 18:15–16, 18; 20:12, 14, 20, 21) või üleüldse naisega, kel kuuveri (18:19; 20:18). Keerulisemaks teeb Lv 18 keelurea alguses seisev s 6, mis üldistab järgnevaid juhtumeid „lähemate veresugulaste“ alla; ometi on ju alates s-st 19 tegu muude juhtumitega, nagu tundub ka Lv 20-s puuduvat üldse süsteem. Hoopis keeruliseks muudab aga nimetatud peatükid Moolokile (inim)ohverdamise keeld (18:21; 20:2–5), mis Lv 18-s lahutab ligimese naisega magamise keeldu (s 20) ja mehega magamise keeldu (s 22) ning mis Lv 20-s seisab prominentsel kohal keeldude ja ähvarduste rea alguses. Mõistetavaks osutub see kõik, kui lugeda hoolega Lv 18 proloogi s-des 3–5 ning lõpumanitsusi s-des 24–30 või Lv 20 algset proloogi s-des 7–8 ning keerulise tekkelooga epilooži s-des 22–24, 26. Nendest selgub, et kõiki pügalaid ühendav printsiip seisneb „oma“ ehk „püha rahva“ (18:29; 20:7–8, 26) ja „paganate“ (18:24; 20:23, aga ka 18:3, 27 ja 30) vastandamises. Jumala rahvas kuulub Jumalale, on püha rahvas, mis ei tegele nende asjadega, millega tegelevad paganad, ehk rüveduste ja patuga. Paganate kommete hulka kuulub niihästi verepilastus, meestevaheline seksuaalakt, (naiste) paaritumine loomadega kui ka Moolokile ohverdamine. Paganad segavad sugusid, erinevaid liike, pühitsetud ja tavalist toitu ja erinevaid jumalaid; sümptomaatiline on Lv 19:19 (vrd ka 19:20, 26 jne).²³

²² Vrd ka Römer / Bonjour, *L'homosexualité*, 111.

²³ Mõisted לִיגִימֵנֶה ('ligimene') ning לְרֵעֵה ('võõras') võivad Lv 18–20-s tekitada segadust. Olgu nimetatud, et VT-s on „ligimene“ reeglina oma rahva ehk Iisraeli esindaja ning „võõras“ teise rahva esindaja, kes elab Iisraeli keskel ja kellel on teatud õigused (vrd Lv 20:2), seega mitte pagan. Vt „לְרֵעֵה 'Nächster' (J. Kühlwein) – *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. Hgg. E. Jenni, C. Westermann. Bd. 2. (München: Chr. Kaiser, Zürich: Theologischer Verlag, 1979), 786–791, ja „לְרֵעֵה 'als Fremdling weilen'“ (R. Martin-Achard) – *Ibid.*, Bd. 1 (1978), 409–412.

Niisiis ei ole Lv 18 ja 20 eesmärgiks üksikute seksuaalaktide keelustamine bioloogilistel, hügieenilistel või moraalsel eesmärkidel, vaid püha rahva puhtus (vrd eriti Lv 19:2, 17–18;²⁴ 20:26). Sellest läbinisti (judaismi puudutavast) teoloogilisest tõigast järeldub, et kui soovitakse kasutada Piiblit käitumisõpikuna²⁵ ning nimetatud peatükke argumentidena homoseksuaalsuse vastu, peab argumenteerija oskama vastata ka lahutamatu seotud küsimustele, miks 18:22 ja 20:13 on olulisemad kui ülejäänud keelud vastavates ptk-des, milline on kristlastele suhe juutidele mõeldud Pühadusseadusega²⁶ ning miks me ei järgi piiblisõna lõpuni, hävitades ka tänapäeval – varasemas ajaloos on seda ju ka tehtud – nimetatud patustajaid. Niikaua, kui neile küsimustele pole adekvaatselt vastatud, võib öelda, et Lv 18 ja 20-ga homoseksuaalsete ilmingute vastu tänapäeval väidelda ei saa.

VT loomislood ning Taaveti ja Joonatani lugu. Kuna vaadeldud VT kirjakohtade tagasihoidlikust potentsiaalset homoseksuaalsuse küsimuses on aru saanud isegi vähekiitlised piiblitugejad,²⁷ siis on mõnikord appi võetud VT loomislood, kus rõhutatakse loomiskorraga kehtestatud kahte sugu (Gn 1:27; 2:20–24). Ent sealgi ei tohi salme rebida välja nende kontekstist. Preestriraamatu loomisloos Gn 1:1–2:4a keskmes on kõigepealt sabati põhjendus, siis see, et kõik on Jumala loodud, seejärel, et iga inimene on valitsejana Jumala asemik maa peal, ning lõpuks, et inimesed nagu ka loomad olgu viljakad, suutku ise elu jätkata. Viimaseks ongi tarvis meesisendeid זכר ja naisisendeid נקבה (1:27). Võrdlemisi kirjus nn jahvistlikus loomisloos on aitioloogilised seletused suunatud terve rea fenomenide, sh mehe ja naise üksteise poole tõmbumise ja omavaheliste suhete iseäralikkuse põhjendamisele.²⁸ Traditsioonilise preemudeli kasuks argumenteerimisel

²⁴ Lv 19 on peetud Lv 18 ja 20 mõistmise võtmeks, vrd *ibid.*, 326.

²⁵ Sellise naiivse tõlgendusviisi kohta vt Adrian **Thatcher**, *The Savage Text. The Use and Abuse of the Bible*. Blackwell Manifestos (Chichester: Wiley-Blackwell, 2008), eriti 15–35.

²⁶ Vrd Römer / Bonjour, *L'homosexualité*, 112.

²⁷ Vrd Marion L. **Soards**, *Scripture & Homosexuality. Biblical Authority and the Church Today* (Louisville, Kentucky: Westminster John Knox, 1995), 15–18.

²⁸ Aitioloogia ja hermeneutiliste küsimuste kohta vt lähemalt Urmas **Nõmmik**, „Vana Testamendi mõistmise eeldusi“ – *Minu Issand ja minu Jumal! Pühendusteos Dr. theol. Toomas Pauli 70. sünnipäevaks*. Koost J. Lahe, T. Pädam. EELK UI toimetised, 20 (Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2009), 13–24.

võib seega neid kirjakohti kasutada, ent vähem UT kirjakohtade ning rohkem piiblijärgse traditsiooni abita on see vaevalt veenev. Homoseksuaalse akti vastu oleks Gn 1 ehk võimalik rakendada vaid viljakuse õnnistuse kaudu, ent kuna otsesest seost Piibel ise ei loo, siis oleks see liialdus.

Õnneks Piibel pole käitumisõpik, vaid inimese eksistentsiaalset olu ning suhet oma Loojasse reflekteeriv ning erinevaid suhtumisi kajastav tekstide kogumik. Piiblis on vaid näpuotsaga vaieldamatuid tõdesid, nt see, et Jumal on inimese loonud, mille suhtes ei väljenduta kusagil ambivalentset. Pole ju saladus, et VT-s endas relativeeritakse Toora käske, et esitatakse skeptilisi küsimusi, mis Toora seisukohast ei tohiks püha raamatu raamesse üldse kuuluda. Erinevalt Lv-st ja nagu mujalgi muistses Lähis-Idas, tunneb ka Piibel kahe mehe vahelist tõmmet, lausa armastust. Selliseks „antitekstiks“ on Taaveti ja Joonatani suhte lugu 1Sm 18–20 ja 2Sm 1.²⁹ Siin ei ole mitte ainult kuhjunud hulk heebrea terminoloogiat armastuse väljendamiseks, vaid kirjeldatakse varjamatult kahe mehe vahelist emotsionaalset sidet ja sõltuvust. Samas, nagu rõhutab Martti Nissinen, ehkki seda lugu tuleb kindlasti arvestada diskussioonis homoseksuaalsuse üle Piiblis, ei tohi unustada, et Taaveti ja Joonatani (ja Sauli) loos ei kirjeldata homoseksuaalset akti, ei käsitleta suhet homoseksuaalsena, sest vastavat sättumust lihtsalt ei tuntud, ega kirjeldata ühe poole alandamist vanas Lähis-Idas levinud võtmes.³⁰ Nissinen ei pooldagi selle looga seoses terminit „homoseksuaalne“ ega isegi mitte väljendit „homerootiline“, vaid pigem „homosotsiaalne“.³¹ Kindel on aga, et sellised lood peegeldavad tegelikke jõujooni toleaeagses ühiskondlikus suhtumises ning pakkusid ja pakuvad ruumi soorollide Pühadusseadusest erinevaks mõtestamiseks.³² Taaveti ja Joonatani lugu ei ole ju unikum: kogu Vanas Lähis-Idas kuulus mitmes mõttes sarnane Gilgameši ja Enkidu suhte lugu kirjaoskajate hariduse muutumatute põhialuste hulka, nagu helleniseerunud maailmas ka Achilleuse ja Patroklose suhe.

²⁹ Lugu on seda keerulisem, et ka Taaveti ja Sauli suhe on eriline, alguses suurt sümpaatiat tunnistav ning hiljem (armu)kadedusest juhitud. Vt eriti Nissinen, „Die Liebe von David und Jonatan“, ning Römer / Bonjour, *L'homosexualité*, 61–102, 111 jj.

³⁰ Vrd Nissinen, „Die Liebe von David und Jonatan“, 262 jj.

³¹ *Ibid.*, 261; Nissinen, *Homoeroticism*, 16 jj.

³² Vrd Römer / Bonjour, *L'homosexualité*, 111.

UUS TESTAMENT

Rm 1:26–27. Pikema lõigu Rm 1:18–32 keskmes on paganate olukord ning osana suuremast tervikust 1:18–3:20 käsitleb see paganate (1:18–32) ja juutide (2:1–30), st kogu inimkonna olukorda Jumala ees – mõlemaid tabab Jumala viha. Paulus heidab paganatele ette, et nad on küll Jumalat tundnud (Tema loodu kaudu), kuid ei ole Teda Jumalana ülistanud ja tänanud (s 21); et nad on kadumatu Jumala kirkuse vahetanud inim- ja loomakujuliste iidolite vastu (s 23) ning et nad on austanud ja teeninud loodut Looja asemel (s 25). Karistuseks selle eest on Jumal nad loovutanud nende südame himude rüvedusse (ἐπιθυμία s 24) ja nende häbiväärsetele kirgedele (πάθη 26)³³; ning selle väljendamiseks kasutatakse ühte ja sama verbivormi – παρέδωκεν. παραδίωμι võib tähendada üldiselt '(midagi) üle andma', kuid sõna kasutatakse UT-s ka õiguskeele terminina tähenduses '(kedagi) vangistuseks või hukkamiseks üle andma',³⁴ iseloomustades rõhutatult üleandmise vägivaldset, tahtevastast loomust (vrd eriti kannatusloos, nt Mt 26:2; 27:26; Mk 15:15). Üleandmise subjektiks on siin Jumal, üleandmise objektiks aga paganad, kes „loovutatakse“ Jumala kui kohtuniku poolt oma kirgedele otsekuu vangid valvuritele või timukale. S-des 26–27 järgneb kirjeldus, milles need kired väljenduvad. Sellele järgneb s-des 29–32 nn „pahede kataloog“, milles nimetatakse 21 erinevat pahet. Sellele loetelule võib leida paralleele ka teiste UT kirjade pareneetilistes osades (nt Rm 13:13; 1Kr 5:10; 6:9; 1Tm 1:9 jm).³⁵

³³ „Kirg“ πάθος esineb UT-s enamasti paganlikus ja negatiivses tähenduses (nt Kl 3:5; ITs 4:5, viimases ilmselge seksuaalse konnotatsiooniga); vt Walter **Bauer**, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*. 6. Auflage. Hgg. K. Aland, B. Aland (Berlin, New York: de Gruyter, 1988), 1220. Täiendi ἀτιμίας ('häbi', 'põlgus', 'halvakspanu', vrd ka s 24 ἀτιμάζεσθαι, 'häbitsutama') taga kumab ilmselt stoa filosoofia mõju, mis hindab kirge negatiivseks afektiks, mida tark inimene peaks püüdma vältida; vt Klaus **Haacker**, *Der Brief des Paulus an die Römer*. THNT, 6 (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 1999), 53. Stoikute targa-ideaali seoste kohta Pauluse teoloogiaga vt Rudolf **Bultmann**, *Das Urchristentum im Rahmen der antiken Religionen* (Zürich: Artemis, 1949), 151–162, ning muude paralleelide kohta Rm 1:18 jj ja stoa filosoofia vahel Hans **Lietzmann**, *An die Römer*. HNT, 8 (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 1928), 31–33.

³⁴ Bauer, *Wörterbuch*, 1242–1244. Vt ka Ernst **Käsemann**, *An die Römer*. HNT, 8a (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 1980), 43.

³⁵ „Pahede kataloogide“ kohta üldiselt vt „Lasterkataloge/Tugendkataloge“ (H. D. Betz) – *Religion in Geschichte und Gegenwart*. 4. Aufl. (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 1959), 5, 89–91; Anton **Vögtle**, *Die Tugend- und Lasterkataloge im Neuen Testament*

Lõigus Rm 1:18–32 ei ole põhirõhk homoseksuaalsusel, st „loomuvas-tastel“ seksuaalsuhetel, vaid paganate taganemisel Loojast, mis avaldub ebajumalate teenimises. Jumala karistuseks viimase eest on „loomuvas-tased“ seksuaalsuhted, sh meestevahelised suhted. S 26–27 võib mõista ka aitioloogilise müüdina, mis püüab seletada, miks paganate hulgas esi-neb (juutluse seisukohast vaadatuna) ebaloomulikke seksuaalsuhteid. Tekstis ei öelda midagi homoseksuaalsete suhete lubatavuse või keelatuse kohta – Paulus kirjeldab siin vaid olukorda. Kuigi sellele aitioloogiale ei leia juutlusest otseseid paralleele, võib siiski väita, et s-d 26–27 väljen-davad Pauluse-aegsete juutide üldist hoiakut „ebaloomulike“ seksuaal-suhete suhtes.³⁶ Idee ebajumalateenistuse ja „ebaloomulike“ seksuaalsu-hete seosest oli antiikses juutluses tuntud juba enne Paulust (vt jälle Lv 18–20, aga ka nt Trk 13:1 jj; 14:12–14, 22–27) ning ta sai selles osas tugi-neda vanemale pärimusele.³⁷ Paulus ei viita selsamal juutlikul taustal ka tema kaasaegses maailmas meestevahelistes seksuaalsuhetes domineeri-vale vormile pederastiale, st seksuaalsuhtele vanema mehe ja 12–18-aas-tase nooruki vahel,³⁸ vaid karikeerib kindlatele, juba varasema pärimuse poolt etteantud stereotüüpsetele *topos*'tele (kreeka-romaa religioon kui kujude kummardamine; „ebaloomulikud“ seksuaalsuhted kui paganatele iseloomulik nähtus jne) tuginedes kreeka-romaa religiooni ja kultuuri.

exegetisch, religions- und formgeschichtlich untersucht. Neutestamentliche Abhandlungen, 16,4/5 (Münster: Aschendorff, 1936), Rm 1 kohta lk 18–20; Siegfried **Wibbing**, *Die Tugend- und Lasterkataloge im Neuen Testament* (Berlin: Töpelmann, 1959); Eberhard **Kamlah**, *Die Form der katalogischen Paränese im Neuen Testament.* Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 7 (Tübingen: Mohr Siebeck, 1964), Rm 1 kohta lk 227–231.

³⁶ Nii arvab ka Jürgen **Becker**, „Zum Problem der Homosexualität in der Bibel“ – *ZEE*, 31 (1987), 36–59, 52.

³⁷ Klaus **Wengst**, „Paulus und die Homosexualität. Überlegungen zu Rom 1,26 f.“ – *ZEE* 31 (1987), 72–81, 74; Byrne, *Romans*, 64 jj. Viimane rõhutab eriliselt Trk lähedust Pauluse mõtetele Rm 1:18 jj (*ibid.*).

³⁸ Nähtuse kohta vt „Päderastie“ (E. Hartmann) – *DNP*, 9, 139–141; Carola **Reinsberg**, *Ehe, Hetärenum und Knabenliebe im antiken Griechenland* (München: Beck, 1993), 163–215; Patzer, *Die griechische Knabenliebe*; E. **Bethe**, „Die dorische Knabenliebe. Ihre Ethik und ihre Ideen“ – *Sexualität und Erotik in der Antike*. Hg. A. K. Siems (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988), 17–57; P. **Cartledge**, „The Politics of Spartan Pederasty“ – *ibid.*, 385–415; Robin **Scroggs**, *The New Testament and Homosexuality* (Philadelphia: Fortress Press, 1983), 17–43. Vastupidiselt viimasele juhib Michael **Theobald**, *Römerbrief. Kapitel 1–11* (Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2002), 65, tähelepanu sellele, et Rm 1:27 on juttu üldiselt meesisenditest, mitte noorukitest.

S 26 eeldab ka, et inimese seksuaalne orientatsioon (UT loomulikult sellist nähtust ei tunne; siin räägitakse vaid himudest/kirgedest ja seksuaalvahekorrast³⁹) on midagi, mida on võimalik „vahetada“. Eeldatakse, et nii „nais-“ kui „meesisendid“⁴⁰ on oma loomu poolest heteroseksuaalsed, kuid nad võivad sellest loobuda. Tähele tuleb panna, et ehkki paljud eksegeetid on oletanud analoogia põhjal s-ga 27 (eriti ὁμοίως 'sammoodi', 'samal kombel' selle alguses), et s-s 26 on mõeldud naistevahelisi (st lesbilisi) seksuaalsuhteid,⁴¹ ei vihja sellele miski tekstis endas.⁴² On isegi oletatud, et analoogselt Tooraga (Lv 18:22–23) ning piiblivälise antiikse juudi kirjandusega pole siin juttu mitte naistevahelisest seksuaalvahekorrast, vaid naiste „loomuvastasest vahekorrast“ loomadega.⁴³

Kuna ka ülejäänud siin analüüsitud Piibli kirjakohtad käsitlevad vaid meessoost isikute seksuaalvahekordi ja ainult vastavat tegevust, siis ei ole väide, et Piibel mõistab hukka (kõigi) homoseksuaalsete kalduvustega inimeste igasugused seksuaalsuhted, eksegeetiliselt põhjendatud.⁴⁴ Rm 1:26–27 mõlemas s-s on sarnane vaid „loomuliku pruugi“ hülgamine ja selle vahetamine loomuse/loodusevastase vastu. Samuti ei ole homoseksuaalsete kalduvustega inimesed need, kes on „Jumala tõe vahetanud vale

³⁹ χρῆσις tähendab eeskätt 'kasutamist, tarvitamist', ka 'kasutatavust', kuid esineb antiikkirjanduses sageli (UT-s vaid siin) 'seksuaalse pruukimise' tähenduses; näiteid vt Bauer, *Wörterbuch*, 1766. Rm 1:26–27 on juttu mitte inimese üldisest loodupäruusest, vaid konkreetselt seksuaalvahekordadest.

⁴⁰ „Naisisendid“ αἱ θήλειαι ja „meesisendid“ οἱ ἀρσενες ei ole tavalised sõnad naiste ja meeste tähistamiseks, vaid sõnad, mis rõhutavad tugevalt soolisust; vt Käsemann, *An die Römer*, 44; Heinrich Schlier, *Der Römerbrief* (Freiburg et al.: Herder, 1987), 62.

⁴¹ Nõnda paljude seas nt Schlier, *Der Römerbrief*, 62; Brendan Byrne, *Romans*. Sacra Pagina Series, 6 (Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 1996), 69; Theobald, *Römerbrief*, 65; Christian Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*. THNT, 7 (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2000), 119; Becker, „Zum Problem der Homosexualität“, 52.

⁴² Ühe alternatiivse seletusena pakub Martin Stowasser, „Homosexualität und Bibel. Exegetische und hermeneutische Überlegungen zu einem schwierigen Thema“ – *New Testament Studies* 34 (1997), 503–526, 518, välja oletuse, et naiste „ebaloomulikulid“ seksuaalsuhted võivad olla heteroseksuaalsed suhted, milles välditakse rasestumist, siin nt mittegenitaalne seksuaalvahekord (nt oraalseks), mida kasutati rasestumisvastase vahendina. Ent Paulus seda seisukohta ei jaga, aktsepteerides abikaasade vastastikust seksuaalset rahuldust ka lahus järglaste sigitamisest (vt 1Kr 7).

⁴³ Haacker, *Der Brief des Paulus an die Römer*, 53 jj.

⁴⁴ Väidame seda Ed P. Sandersi, *Paul* (Oxford, New York: Oxford University Press, 1996), 110, ja Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses vastu.

vastu⁴⁵, vaid paganad, kes teenivad ebajumalat ning keda Jumal karistab „loomuvastase pruukimisega“.⁴⁶

1Kr 6:9–10. Need hoorust käsitlevad s-d järgnevad lõigule 5:1–11, kus on samuti juttu hoorusest (πορνεία) ja hoorajatest (πόρνοι), ning lõigule 5:12–6:8, milles Paulus räägib kohtumõistmisest. Vaatamata oletusele, et 1Kr koosnebki hulgast algselt iseseisvatest kirjadest, mille alles hilisem redaktor on ühendanud,⁴⁷ ei pärine s-d 9–10 mingist teisest kirjast,⁴⁸ sest nad on seotud eelneva ja järgneva korduvate märksõnade kaudu. 1Kr ei esita ühte terviklikku kontseptsiooni (nagu Rm), vaid käsitleb vaheldumisi erinevaid koguduse seisukohast olulisi probleeme.

Käsitletavat s-d juhatab sisse hellenistlikust diatriibi stiilist pärinev⁴⁹ retooriline küsimus, mis viitab neis öeldule kui kirja adressaatidele teadaolevale seisukohale. Järgnevat pabeliste kataloogi ette kokkuvõttenv äδικοι⁵⁰ tähistab inimesi, kes eksivad Moosese Seaduses väljendatud Jumala õiguse (δικαιοσύνη) vastu.⁵¹ Verbi κληρονομέω tuleviku vorm väljendis „Jumala kuningriiki pärima“ (vrd Gl 5:19; Ef 5:5) viitab kuningriigi pärimisele kui eshatoloogilisele sündmusele. UT pareneetilistes tekstides sagedane väljend μη πλανᾷσθε (πλανᾷω – ‘eksima, petma’, nt 1Kr 15:33; Gl 6:7; Jk 1:16) meenutab stoikute manitsusi hoiduda enesepettusest⁵² ja on samuti laenatud diatriibi stiilist.⁵³ Väljend juhatab sisse küm-

⁴⁵ Vrd Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses.

⁴⁶ Vt eriti Peter **von der Osten-Sacken**, „Paulinisches Evangelium und Homosexualität“ – *Biblich-theologische Zeitschrift*, 2 (1986), 28–49, 36 jj.

⁴⁷ Nt Wolfgang **Schenk**, „Der 1. Korintherbrief als Briefsammlung“ – *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 60 (1969), 219–243, ja Walter **Schmithals**, *Die Briefe des Paulus in ihrer ursprünglichen Form*. Zürcher Werkkommentare zur Bibel (Zürich: Theologischer Verlag, 1984), 19–85.

⁴⁸ Nii Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 112.

⁴⁹ Hans **Conzelmann**, *Der erste Brief an die Korinther*. 11. Auflage. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 5 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1969), 126. Peter **Arzt-Grabner et al.**, *1. Korinther*. Papyrologische Kommentare zum Neuen Testament, 2 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006), 228.

⁵⁰ Vrd pahede kataloogi Rm 1:29–31, mille esimene liige on ἀδικία.

⁵¹ Vt „ἀδικος, ἀδικία, ἀδικέω, ἀδικημα“ (G. Schrenk) – *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Bd. 1. Hg. Gerhard Kittel (Stuttgart: Kohlhammer, 1933), 150–163.

⁵² Vt Andreas **Lindemann**, *Der Erste Korintherbrief*. HNT, 9/1 (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 2000), 139.

⁵³ Hans **Lietzmann**, *An die Korinther I–II*. HNT, 9 (Tübingen: J.C.B. Mohr [Paul Siebeck], 1949), 26; Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther*, 33.

nest liikmest koosneva „pahede kataloogi“. Erinevalt analoogselt halbade tegude kataloogist Gl 5:19–21 nimetatakse 1Kr 6:9–11 (ja 1Kr 5:9–10) nende tegijaid.⁵⁴ Kuus mõistet kattuvad mõlemas 1Kr kataloogis, neli, sh *μαλακοὶ* ja *ἀρσενοκοῖται*, esinevad vaid 1Kr 6.⁵⁵

Esimesel kohal seisavad kataloogis *πόρνοι* ilmselt seetõttu, et *πόρνεία* oli üks Korintosel levinud peamisi pahesid,⁵⁶ mida puudutakse 1Kr 5:1 jj ning 6:12 jj, st vahetult enne ja pärast 6:9–10.⁵⁷ *πόρνεία* tähendas klassikalises kreeka keeles prostitutsiooni, olles suguluses sõnaga *πέρνημι* 'ennast müüma',⁵⁸ klassikajärgsel ajastul hakkas see tähistama igasugust illegiitimat seksuaalset läbikäimist,⁵⁹ Kenneth J. Doveri kohaselt „igasugust seksuaalset käitumist, mis kutsus rääkijas või kirjutajas esile jälestust“. ⁶⁰ On selge, et ka 1Kr 6:9 ei tähenda *πόρνοι* vaid kitsalt prostituute.⁶¹ On iseloomulik, et teisena nimetatakse *εἰδωλόατραι* ehk kõiki polüteistliku religiooni järgijaid, nagu hoorus ja ebajumalateenistus on kaks põhipattu juba VT-s (nt Js 1:21–31; 57:3 jj; Jr 2:20–28; 3:1–13).⁶²

Kataloogist vajavad käesoleva artikli huvides kommenteerimist kõige enam aga *μαλακοὶ* ja *ἀρσενοκοῖται*. UT-s siin ainukordselt esineva sõna *μαλακός* põhitähendus on 'pehme', tähistades antiiktekstides ka haiget (nõrka) inimest.⁶³ Paulus kasutab seda sõna nooruki või mehe kohta, kes

⁵⁴ Lindemann, *Der erste Korintherbrief*, 139.

⁵⁵ Wolffi, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 118, seisukoht, et 1Kr 6 kataloogi pahed järgivad dekalooži, on vaid osalise kattuvuse tõttu vaieldav; vrd Lindemann, *Der Erste Korintherbrief*, 139. Kõigi UT pahede kataloogide võrdlevat tabelit vt Wibbing, *Die Tugend- und Lasterkataloge*, 87 jj.

⁵⁶ Nii ka Lindemann, *Der Erste Korintherbrief*, 139.

⁵⁷ Korintosel oli antiikmaailmas pahelise linna kuulsus. Sellele viitab juba ainuüksi verbi *κορινθιάζομαι* tähendus 'hoorama', vt Henry George Liddell, Robert Scott, *A Greek-English Lexikon* (Oxford: Clarendon, 1996), 981. Pauluse ja tema kaasaegse juutluse suhtumise kohta prostitutsiooni vt Sanders, *Paul*, 109 jj.

⁵⁸ Dover, *Homosexualität*, 24, 26.

⁵⁹ Bauer, *Wörterbuch*, 1389.

⁶⁰ Dover, *Homosexualität*, 24.

⁶¹ Kirja laiemat konteksti arvestades on sõnal palju laiem tähendus, nt kvalifitseerub 1Kr 5:1 jj järgi *πορνεία* 'ks ka kellegi koguduseliikme seksuaalsuhe oma isa naisega, st kasu- emaga.

⁶² Jacob Kremer, *Der Erste Brief an die Korinther*. Regensburger Neues Testament (Regensburg: Pustet, 1997), 115 jj.

⁶³ Arzt-Grabner et al., *1. Korinther*, 229.

laskis end meestel (passiivselt) seksuaalselt pruukida.⁶⁴ Sellised olid enamasti prostituudid, mistõttu on seda sõna tõlgitud sageli „lõbupoisteks“.⁶⁵ Sõna ἀρσενοκοῖται (UT-s veel vaid 1Tm 1:10) on kahest osast – substantiivist ἄρσενος (mees; vrd Rm 1:27) ja verbist κοιτεῖν (seksuaalselt läbi käima, sugutama) – koosnev liitnimisõna, sõna-sõnalt seega „meesisenditega seksuaalselt läbikäijad“, kuid kuna antiikmaailmas oli meestevaheliste seksuaalsuhete kõige levinumaks vormiks pederastia ning mõistele eelneb μαλακοί, siis on paljud piiblitõlked pakkunud „poisipilastajad“.⁶⁶ Täpsuse huvides tuleb nimetada, et sõnast endast ei ilmne seksuaalpartnerite iga, vaid üksnes sugu.

Kõnealuse sõnapaari suhtes puudub eksegeetide hulgas üksmeel. On arvatud, et nad tähistavad vastavalt seksuaalselt pruugitavaid noorukeid ehk prostituute, ja täiskasvanud mehi, kes neid noorukeid pruugivad, ehk pederaste. Sel juhul ei polemiseeriks Paulus homoseksuaalsuse kui sellisega, seda enam, et antiikmaailmas ei tundud kahe täiskasvanud mehe kokkuleppel ja vastastikkusel põhinevat homoseksuaalset kooselu.⁶⁷ On väidetud ka, et kummalgi mõistel polegi pistmist homoseksuaalsusega, vaid nt prostituutidega ning ἀρσενοκοῖται puhul alternatiivse tõlkena ka lihtsalt 'meessoost isikutega, kes seksuaalselt läbi käivad'.⁶⁸ ἀρσενοκοῖται puhul on aga teisalt väidetud, et see võib tähendada kõiki mehi, kes on seksuaalvahekorras teiste meestega. Aluseks sellele on Lv 18:22 ja 20:13 LXX tõlge, milles kasutatakse sõnu ἄρσενος ja κοιτεῖν.⁶⁹ On esile tõste-

⁶⁴ Theokritosel ja teistel Pauluse-eelsetel autoritel esineb sõna selles tähenduses kujul μαλακός, mis tähendab 'pehme', 'ebamehelik' (Dover, *Homosexuality*, 76). Vt ka Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, 62–65.

⁶⁵ Nõnda Luther (*Lustknaben*) ja *Einheitsübersetzung*. 1715. a esimene põhjaeestikeelne UT tõlgib μαλακοί seevastu „sallaja Ropped“; nõnda ka Anthon Thor-Helle 1739. a Piibel („sallaja roppud“) ja 1968. a Piibel („salajased ropud“).

⁶⁶ Nii ka Luther (*Knabenschänder*) ja *Einheitsübersetzung*. Ka 1715. a UT tõlgib „Poiste-Teotajad“; samuti ka 1739. a („poiste naerajad“) ja 1968. a Piibel („poisipilastajad“).

⁶⁷ Scroggs, *The New Testament and Homosexuality*, 101, 106, 126. Homoprostitutsiooni eeldab siin ka Wolff, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, 118, märkus 140.

⁶⁸ Hans **Tiedemann**, *Paulus und das Begehren. Liebe, Lust und letzte Ziele* (Stuttgart: Radius, 2002), 76. Vrd ka John **Boswell**, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality* (Chicago, London: University of Chicago, 1980), 341–353, eriti 344, ja kriitikak Dover, *Homosexuality*.

⁶⁹ David F. **Wright**, „Homosexuals or Prostitutes? The Meaning of *arsenokoitai* (1 Cor. 6:9; 1 Tim. 1:10)“ – *VigChr* 38 (1984), 125–153, eriti Boswelli vastu. Sarnaselt ka Lindemann, *Der Erste Korintherbrief*, 139 jj (sõnapaar tähistab meeste vahelise seksuaal-

tud, et kuigi pederastia oli antiikmaailmas kõige tuntum homoseksuaalsuse vorm, tunneb Paulus ka täiskasvanud meeste vahelisi seksuaalsuhteid (vrd Rm 1:27),⁷⁰ ning mõistet ἀρσενοκοῖται on tõlgitud lausa „homoseksuaalideks“.⁷¹ Samas on peetud tõlget „homoseksuaalid“ anakronistlikuks – mitte ainult sellepärast, et tollal sellist kategooriat ei eksisteerinud ja seksuaalsust käsitleti polüvalentsena, vaid seepärast, et seksuaalsust vaadeldi vaid *käitumisena* ja homoseksuaalsest *sättumusest* ei teatud midagi.⁷² Kategoorilises vormis tõstab viimast argumenti esile William A. Petersen, sest antiikajal võis üks ja sama mees suhelda seksuaalselt (situatsioonist tingituna) oma naisega, prostituudiga, teise mehega või noorukiga.⁷³

Senisest arutelust ei saa seega esiteks järeldada, et mõiste ἄδικοι tähendaks vaid „vägivaldselt“ pedofiilselt või homoseksuaalselt käitujaid,⁷⁴ vaid kõiki, kes eksivad Moosese Seaduse vastu. Teiseks, selliste hulka kuuluvad *teiste hulgas* ka kõik mehed, kes käivad seksuaalselt meestega läbi sõltumata sellest, kas nad kasutavad vägivalda või mitte. Kolmandaks ei saa sellest kirjakohest kindlasti järeldada, et „nii Vana kui Uus Testament taunivad igasugust homoseksuaalsust“,⁷⁵ sest juttu on vaid meestest. Ka ei tunta siin, nagu VT-s ja UT-s üldse, „seksuaalset orientatsiooni“, kuna nii antiikajal lihtsalt mõelda ei osatud. Samuti ei saa 1Kr 6:9 põhjenduseks tuua Rm 1:26–27,⁷⁶ kuna seal ei räägita midagi meestevaheliste seksuaal-

suhte aktiivset ja passiivset poolt); vt veel Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther*, 136; Arzt-Grabner et al., *1. Korinther*, 229–230; aga vrd ka Aleksandria Philon (*Spec. Leg.* III,37–39).

⁷⁰ Wolfgang **Schrage**, *Der erste Brief an die Korinther (1Kr 1,1–6,11)*. EKK, 7/1.1 (Zürich: Benzinger, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1991), 432. Ka Helmut **Merklein**, *Der erste Brief an die Korinther. Kapitel 5,1–11,1*. Ökumenischer Taschenbuch-Kommentar zum Neuen Testament, 7/2 (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2000), 62 jj, peab μαλακοί all silmas seksuaalselt lodevaid mehi üldiselt ning ei arva, et ἀρσενοκοῖται all oleks mõeldud vaid noorukite pruukijaid.

⁷¹ Eckhardt J. **Schnabel**, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*. HThA (Wuppertal: Brockhaus; Giessen: Brunnen, 2006), 314–319.

⁷² Schrage, *Der erste Brief an die Korinther*, 432; vrd ka Kremer, *Der Erste Brief an die Korinther*, 116.

⁷³ Petersen, „Can arsenokoitai be Translated by „Homosexuals?“, 188.

⁷⁴ Nõnda edastab aga *Eesti Kirikute Nõukogu seisukoht homoseksuaalsuse küsimuses* väidetatavat „liberaalse piiblitõlgenduse“ mõttekäiku.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*

suhete vabatahtlikkusest, vaid paganatest meeste *andmisest/loovutamisest* nende kirgedele Jumala poolt. „Ebaloomulikke“ seksuaalsuhteid hinnatakse küll negatiivselt, ent neid vaadeldakse vaid Looja ja loodu äravahetamise eest paganatele osaks saanud Jumala karistusena. Paganate süü ei seisne Rm 1:26–27 järgi mitte „ebaloomulikes“ seksuaalsuhetes, vaid ainsa ja tõelise Jumala vahetamises ebajumalate vastu.⁷⁷

Kõige lõpuks tuleb aga tõdeda, et piiblitekste saab täielikult mõista alles nende kontekstis: nagu ülal nimetatud, on 1Kr 5:1–11 sissejuhatuseks juttu ühest „hooruse“ juhtumist („keegi teist elavat oma isa naisega“, s 1), mille Paulus elegantselt seob üldisemalt kohtupidamise küsimusega 5:12–6:8 ning laiendab seda ka „hoorusele“ 6:9–10. Puändiks senisele on aga 6:11 koos 6:12–20, kus täpsustatakse teoloogilist rõhuasetust: see on kristlase pühitsetusel. Sellele omakorda on puändiks 1Kr 7, milles Paulus „möönab“ (s 6) üldse „hoorusest“ pääsemiseks abielulist suhet (s-d 8–9).

1Tm 1:8–10. Nimetatud lõik järgneb 1Tm 1:3–7-le, mis käsitleb eksiöpetajaid Efesose koguduses. Kuigi s-d 8–10 ei ole otseselt suunatud eksiöpetajate vastu,⁷⁸ vaid nende *Sitz im Leben* on parenees, võib s 8 sisaldada kaudset poleemikat eksiöpetajatega: need tahavad küll olla „seaduseöpetajad“ (s 7), kuid nad ei kasuta seadust „seaduspäraselt“ (s 8), tehes sellest oma „müütide“ ja „sugupuude“ aluse (s 4).⁷⁹

1Tm meile tundmatu autori⁸⁰ stiil ja vorm matkivad Pauluse kirjade omi.⁸¹ Kooskõlas on ka väited, nagu „seadus on hea“ (vrd Rm 7:12, 16 või

⁷⁷ Samal seisukohal on ka Ernst Käsemann: „Konteksti järgi ei ole (seega) amoraalsus mitte süü, vaid karistus“ (tsitaat Theobaldi, *Römerbrief*, 63, järgi).

⁷⁸ Kuigi moraalne pahelisus on üks klassikalisi antihereetilises poleemikas eksiöpetajatele tehtavaid etteheiteid, on ilmne, et nimetatud kataloogi pahesid ei omistata eksiöpetajatele, kellega kirjas polemiseeritakse.

⁷⁹ Pastoraalkirjade eksiöpetajad on tõenäoliselt varased gnostikud, kes kasutasid VT tekste oma mütolooiliste spekulatsioonide alusena; vt Jaan Lahe, „Gnoosis Uues Testamendis kui probleem Uue Testamendi teaduse ajaloos“ – *Usuteaduslik Ajakiri*, 1/2007 (56), 25–58.

⁸⁰ Erinevalt EKN-ist valitseb UT teadlaste hulgas üksmeelne seisukoht, et tegemist on deuteropauliinliku kirjutisega; vt nt Udo **Schnelle**, *Einleitung in das Neue Testament* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2007), 321–325, 367–388; Petr **Pokorny**, Ulrich **Heckel**, *Einleitung in das Neue Testament* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2007), 616–623, 654–672; Martin **Ebner**, Stefan **Schreiber**, *Einleitung in das Neue Testament* (Stuttgart: Kohlhammer, 2008), 450–473.

⁸¹ Vrd Victor **Hasler**, *Die Briefe an Timotheus und Titus (Pastoralbriefe)*. Zürcher Bibelkommentare (Zürich: Theologischer Verlag, 1978), 14.

2:2), kuid ITm autori käsitus seadusest ei kattu Pauluse omaga sisuliselt.⁸² Milleks on seadus hea, sellele annab vastuse järgnev „pahede kataloog“ s-des 9–10. Kataloogi eeskuju lähtub kindlasti eespool käsitletud pauliinlike tekstidest Rm 1:29–31 ja 1Kr 6:8–10. Selle 14 liiget, mis on osaliselt esitatud kaheliikmeliste paaridena, osaliselt aga üksikute liikmetena, on sarnaselt 1Kr 6:9–10-ga vormistatud tegijate nimetustena. Osaliselt on kasutatud dekalooogi keelde, mis näitab, et kataloogi ülesehitust ongi viimased mõjutanud. Loetelu alguses on nimetatud Jumala vastu eksijad (= 1. käsulaud) ning seejärel kaasinimese vastu eksijad (= 2. käsulaud): isatapjad, ematapjad, inimesetapjad (4. ja 5. käsk), hoorajad (πόρνοι, 6. käsk), inimröövijad⁸³ (7. käsk), valetajad ja vaelevandujad (8. käsk).⁸⁴ Loetelu erineb analoogilistest kataloogidest UT-s selle poolest, et selle 14 liikmest kümme esinevad vaid siin.⁸⁵

S-s 9 nimetatud πόρνοι kohta kehtib 1Kr 6:9 kohta öeldu. Ka s-s 10 nimetatud ἀρσενοκοῖται on kirja autor võtnud kindlasti sealtsamast. Kuna siin ei esine see paaris sõnaga μαλακοί, ei pea siin mõtlema tingimata pederastidele, vaid meestele, kes käivad seksuaalselt läbi meestega.⁸⁶ Ent nagu ülal juba näidatud, pole „homoseksuaalid“ siingi õige tõlkevaste.

HERMENEUTILISED JÄRELDUSED

Eriti protestantlikus teoloogias, aga ka mujal on viimaste aastasade jooksul mõistetud, et Piiblit tuleb uurida filoloogiliselt, sest selle tekst on seotud paljude tõlgendusprobleemidega, ning tema paremaks mõistmiseks vaadelda teda ka tekkeaeelses sotsiokultuurilises kontekstis. See

⁸² *Ibid.* Vt ka Heinz-Werner **Neudorfer**, *Der erste Brief des Paulus an Timotheus*. HThA (Wuppertal: Brockhaus, 2004), 69 jj; Otto **Knoch**, *1. und 2. Timotheusbrief. Titusbrief*. Die Neue Echter Bibel (Würzburg: Echter, 1988), 20 jj. Pauluse ja pastoraalkirjade autori erineva seadusekäsitluse kohta vt Jürgen **Roloff**, *Der erste Brief an Timotheus*. EKK, 15 (Zürich: Benzinger, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1988), 72 jj.

⁸³ ἀνδραποδισται tähistas antiikajal üldiselt orjadega kaubitsejaid. UT-s on see *hapax legomenon* (vt Bauer, *Wörterbuch*, 126).

⁸⁴ Roloff, *Der erste Brief an Timotheus*, 75–77. Selles mõttes ei saa nõustuda Hasleriga, *Die Briefe an Timotheus und Titus*, 14, kui ta ütleb, et ITm eeldab mitte Moosese Seadust, vaid valitseva riigi tsiviil- ja moraaliseadust.

⁸⁵ Roloff, *Der erste Brief an Timotheus*, 75.

⁸⁶ Vrd eespool Rm 1:27 kohta öelduga.

kehtib muidugi ka samasooliste seksuaalsuhete kohta ja tähendab, et seksuaalkäitumist määravad normid ning nende põhjused on erinevates kultuurides erinevad. Varieeruvust tunnistavad juba vana Lähis-Ida eri kultuurid, rääkimata nende muutumisest aja jooksul. Iisraelis ja Juudas on seksuaaltabud olnud seotud pereõiguse ja pere meesliiniga (Lv 18; 20), võõraste kohtlemisega (Gn 19; Km 19), mehe viljakusega, kultusprostituutsiooniga, aga ka – võib-olla algselt maagilistel põhjustel – puhta ja ebapuhta lahutamisega. Viimane kehtib eriti teoloogilises plaanis, kus Jumala rahvas Iisrael kohustub pidama end paganatest eristavat Seadust, eriti Pühadusseadust. Hellenistlikul ajastul ja hiljem on aktuaalsed vastuolud kreeka kultuuriga, kus (teatud tingimustel) aktsepteeriti samasooliste seksuaalsuhteid,⁸⁷ rooma ajajärgul lisandub ka filosoofiast (Platon, stoikud) mõjutatud arusaam, et seksuaalsuhete mõte on eesmärgipärane ehk vaid soojätkamine. Oma tegevuspiirkonna tõttu on just Paulus ning 1Tm autor olnud poleemilised kreeka-rooma kultuuri suhtes ja tõstnud sarnaselt VT-ga esile ebajumalateenistuse aspekti: meestevahelised seksuaalsuhted (nagu ka naiste „loomuvastased“ seksuaalsuhted, mille lähem iseloom aga ei selgu) on Jumala karistus paganate ebajumalateenistuse eest (Rm), sellised mehed välistatakse tulevasest Jumala Kuningriigist (1Kr) ning mõistetakse hukka Moosese Seaduse poolt (1Tm). Kuna kreeka-rooma maailmas oli valdavaks samasooliste seksuaalsuhete vormiks pederastia, peavad 1Kr ja 1Tm autorid silmas ilmselt eeskätt viimast.

Tänapäevased arusaamad inimese seksuaalsusest erinevad paljuski piibliaegsetest. Nt ei käsitleta tänapäeval seksuaalsusest pelgalt soojätkamise vahendina, sest see degradeeriks ta puhtbioloogiliseks ning dehumaniseeriks inimese. Samuti on hakatud rääkima varasemal ajal tundmatust seksuaalsest sättumusest, viimasel ajal üha rohkem ka sellest, et seksuaalne orientatsioon võib olla paratamatu, et sättumust ja seksuaalkäitumist ei saa teineteisest lahutada, või et kaks samas vanuses täiskasvanut samasoolist inimest võiks püsivalt koos elada ja seksuaalselt läbi käia.

Seda kõike arvestades võib väita, et piibliaegsete seksuaalsust puudutavate arusaamade automaatne ülekandmine tänapäeva ühiskonda ja eespool käsitletud kirjakohtade masinlik rakendamine diskussioonis homo-

⁸⁷ Gotthard **Feustel**, *Die Geschichte der Homosexualität* (Düsseldorf: Patmos, 2003), 12–14; „Päderastie“ (E. Hartmann), 139–141; Reinsberg, *Ehe, Hetärenum und Knabenliebe*; Patzer, *Die griechische Knabenliebe*, eriti 67–125.

seksuaalsuse üle on ülimalt problemaatiline.⁸⁸ Ka Piibli autoriteediga tuleb ümber käia tarmukalt, sest sellega on kiriku ajaloos põhjendatud teatavasti nt orjapidamist, patriarhaalset peremudelit, antisemitismi, rassismi, füüsilist vägivalda laste kasvatamise vahendina.⁸⁹ Lääne kristlikud ühiskonnad on visalt, aga siiski aegamisi õppinud, et Piiblit tuleks lugeda koos „teistega“,⁹⁰ olgu siis nendeks madalama klassi, naissoo, juutide või mustanahaliste esindajad. Eesti kirikutel on aeg küsida, kas ei peaks ka Piibli ajalooliselt ja sotsiokultuuriliselt tingitud arusaamu homoseksuaalsusest hakkama ületama ning eri sättumusega inimesi innustama Piiblit lugema koos, mitte üksteise vastu.

Tekstis seletamata lühendid

- DNP – *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike* (Stuttgart, Weimar: Metzler, 1996–2003)
- EKK – Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament
- HNT – Handbuch zum Neuen Testament
- HThA – Historisch-Theologische Auslegung: Neues Testament
- ZEE – *Zeitschrift für evangelische Ethik*
- THNT – Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament
- VigChr – Vigiliae Christianae

⁸⁸ Vrd Römer / Bonjour, *L'homosexualité*, 111 jj.

⁸⁹ Ka ajaloolis-kriitiline piibliuurimine ei ole teatavasti olnud alati aus ning on aidanud kaasa „toksilisele Piibli interpreteerimisele“ ja „hästi rõivastunud imperialismile“, vt Abraham **Smith**, „Taking Spaces Seriously: The Politics of Space and the Future of Western Biblical Studies“ – *Transforming Graduate Biblical Education. Ethos and Discipline*. Edd. E. Schüssler Fiorenza, K. H. Richards. Global Perspectives on Biblical Scholarship, 10 (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2010), 59–92, 68.

⁹⁰ *Ibid.*, 92.